І. ПТАХ НА КАПЕЛЮШКУ

Серед будівель Латинського кварталу ці давні руїни, що лишилися ще з часів римського володарювання Лютецією , справляли дивне враження.

Ряди кам'яних напівзруйнованих лав, на яких колись аплодували глядачі, втішаючись кривавими розвагами, чорні провали підземних галерей, де ричали голодні звірі, перед тим як вийти на арену... А довкола такі звичайні нудні паризькі будинки з лісом димарів на дахах, з сотнями вікон, що байдуже споглядають жалюгідні залишки минулої величі...

Подорожні зупинилися.

Їх було троє: Анатоль, хлопчик років десяти, худенький, темноволосий, з сумними допитливими очима; його дядько, Бернард де Труа, "шовковий король", та його дружина Клотільда. Тільки наполегливість Клотільди примусила її чоловіка покинути всі невідкладні справи і здійснити що "наукову експедицію" — чергова примха молодої жінки, що захопилася археологією.

Мадам де Труа, здавалося, була зачарована видовищем. Її тонкі ніздрі здригалися. Кілька разів вона поправляла нервовим рухом руки неслухняне пасмо каштанового волосся, що вибивалося з-під сірого шовкового капелюшка, прикрашеного маленькою білою пташкою.

— Треба примусити заговорити це каміння, — вигукнула жінка нарешті. — Ми зробили помилку. Нам треба приїхати вночі, коли світить місяць... Він оживить тіні минулого, і перед нами розгорнуться чарівні картини. Ми почуємо звуки букцин — римських військових труб, громоподібний рев яких змушував ворогів чимдуж тікати... Зазвучать

труби, і у відповідь їм заревуть голодні звірі, що зачули людське м'ясо, і ми побачимо, як Цезар... ах... ой...

Клотільда де Труа несамовито зойкнула. Несподівана пригода перервала поетичний політ її фантазії.

Якийсь юнак років двадцяти п'яти, високий, ставний, мов Геркулес, з русявою борідкою та вусами на бронзовому обличчі, непомітно підкрався до неї, швидко зірвав з її капелюшка білу пташку, роздер прикрасу на шматочки і розгублено почав перебирати пальцями клоччя вати, якою було напхано пташку.

Його очі... Хоч Клотільда перелякалася, вона не могла не помітити цих очей, їх незвичайної блакиті, яскравості. В очах юнака палахкотів якийсь дивний вогонь. То не був вогонь божевілля, але водночас в очах прозирало щось незбагненне, чого вона досі ніколи не бачила. В них світилися звірина пильність і дитяча наївність. Обличчя незнайомця можна було б вважати вродливим, якби не випуклі надбрівні дуги, глибоко посаджені очі та широкі ніздрі. Він був без капелюха. Голову його вкривало довге й густе русяве волосся.

Усі заціпеніли від цієї незрозумілої вихватки незнайомця. Та за якусь мить Бернард де Труа кинувся до нього, заміряючись палицею. Незнайомець, скалячи прекрасні міцні зуби в широкій усмішці, сприйняв це як гру. Він ніби дражнив де Труа, підбігаючи до нього і ухиляючись від ударів так спритно й невимушено граційно, наче молода пантера.

А з вулиці вже біг якийсь чоловік, розмахуючи руками.

— Адаме, назад! — кричав він, немов на собаку.

Білявий велетень неохоче, проте слухняно припинив гру і відійшов убік, приглушено загарчавши. У цей час з-за іншого рогу з'явився поліцейський, увагу якого привернув галас.

— Уклінно прошу вибачення, — розмахуючи капелюхом, кричав здалеку чоловік, що кликав Адама. — Запевняю вас, тут не було злого наміру. Дозвольте відрекомендуватись... Професор Сорбонни по кафедрі археології та палеонтології Август Лікорн. А це Адам... просто Адам... Я зараз поясню вам...

Та розгніваний "шовковий король" нічого не хотів слухати.

— Це неподобство. Ображати жінку...

— Але дозвольте пояснити...

— Ніяких пояснень! — І, подаючи тремтячою від гніву й хвилювання рукою візитну картку поліцейському, де Труа сказав: — Ось моя картка й адреса. Прошу записати цих добродіїв і передати справу до суду. Ходімо!

Він узяв під руку дружину, кивнув головою Анатолеві, наказуючи йому йти слідом, і швидко попрямував до чорного лакованого автомобіля, що чекав на них.

Коли чудовий лімузин безшумно рушив з місця, Анатоль озирнувся і з дитячою цікавістю, острахом та захопленням глянув на дивну людину, що зірвала пташку з капелюха тітки Кло.

II. НЕПРИЄМНИЙ ВІЗИТ

Професор Лікорн, повернувши з Італійського бульвару на невеличку вулицю Пілле-Вілль, сповільнив ходу. Після галасливого бульвару тиша цієї вулички вражала слух. Це була тиша храму, правдивіше — капища Золотого Тельця. Тут живуть мільйонери. Похмурі багатоповерхові будинки з заґратованими вікнами на перших поверхах неприязно дивляться на поодиноких перехожих.

— Здається, тут... — Професор Лікорн, хвилюючись, натиснув кнопку електричного дзвоника, оправлену в бронзову лев'ячу пащеку. Мовчазний швейцар повагом відчинив двері, впустив професора до заставленого рослинами вестибюля з величезним ведмедем біля входу і подзвонив наверх.

По широких сходах, устелених темно-червоним килимом, спустився слуга. Лікорн подав йому візитну картку.

— Пан де Труа вдома? Я хотів би побачитися з ним в особистій справі.

— Пан де Труа приймає в особистих справах у четвер і в суботу з дев'ятої години двадцяти хвилин до десятої ранку. Сьогодні ви можете побачитися тільки з його секретарем.

У цю мить на сходах з'явилася Клотільда де Труа в сірому пальті й сірому шовковому капелюшку з білим птахом на крисах. Лікорн уклонився і поступився, пропускаючи її до виходу.

Клотільда де Труа люб'язно відповіла на уклін. Вона пізнала Лікорна.

— Професор Лікорн? Ви до чоловіка? Його немає. Що привело вас сюди? Часом не пригода з птахом на моєму капелюшку? Ви бачите — птах знову сидить на своєму місці. Отже, все гаразд.

— Я справді прийшов поговорити з паном де Труа з приводу тієї неприємної події, що мала місце...

— Ну то поговоріть зі мною. Адже зрештою не мій чоловік, а я опинилася в ролі потерпілої. Отже, вся ця історія — моя особиста справа. Ходімте зі мною, професоре.

Слуга квапливо підбіг до Лікорна й шанобливо зняв з нього пальто.

Лікорн ледве встигав за Клотільдою, що швидко піднімалася по сходах.

— Наше знайомство зав'язалося досить оригінально, правда ж? — люб'язно усміхаючись, звернулася Клотільда до Лікорна, коли вони сіли у вітальні в м'які крісла.

— Атож, — ніяково відповів він, — оригінально, хоча не зовсім приємно і для вас, і для мене. Поліція склала протокол, і справу буде передано до суду.

— Які дурниці. Я скажу чоловікові, і все владнається. Не говоритимемо більше про суди, протоколи та поліцію. Ці слова ріжуть мені слух.

У Лікорна відлягло од серця.

— Я навіть задоволена, — мовила Клотільда, — що цей випадок спричинився до цікавого знайомства. Я читала ваші книги про первісну людину, і вони мені дуже подобаються...

Лікорн уклонився. Він аж ніяк не сподівався зустріти тут прихильницю своїх наукових праць.

— Скажіть, професоре, цей юнак, що піймав птаха на моєму капелюшку, часом не той самий дикун, якого ви знайшли в Гімалайських горах під час останньої експедиції? Всі газети писали про нього, і мені страшенно хотілося побачити цю знаменитість.

— Так, це він. Дикун, правдивіше, білий дикун, якого я знайшов у Гімалайських горах на висоті кількох тисяч футів.

Клотільда зробила різкий рух.

— Як цікаво...

— Справді, цей білий дикун надзвичайно цікавий для науки. Він не просто дикун. Це випадково вцілілий екземпляр зовсім вимерлої людської породи, останній представник людей, що жили багато десятків тисяч років тому і були, як я гадаю, прабатьками європейських народів.

— Ви його назвали Адамом?

— Це ім'я було дано йому жартома, а потім так і лишилося. Винятково цікавий екземпляр. Але... — професор Лікорн зітхнув, — якби ви знали, скільки завдав він мені клопоту й неприємностей! Попервах я, звичайно, не міг випускати його на волю. Його доводилося дресирувати, як тварину. Однак він нудився під замком. І тому, коли він трохи "цивілізувався", я почав брати його з собою на прогулянку. Він дуже відданий мені і слухняний, мов собака.

Коли я вперше пішов з ним у Люксембурзький сад, він буквально очманів од захвату. Я й незчувся, як він видерся на дерево і закричав од радості так, що перелякані діти, які гуляли в саду, з плачем кинулися врозтіч. Сторож заціпенів від такого блюзнірства. Іншим разом Адам стрибнув у басейн фонтана Карно — йому захотілося скупатись. На площі Згоди він виліз на статую коня, зібравши довкола себе натовп зівак...

Клотільда засміялась. Вона слухала професора з великою цікавістю.

— Одного разу, коли ми поверталися з Адамом візником, йому набридло їхати занадто повільно. Він схопив кучера за комір, зсадив з козел, спритно скочив верхи на коня і поскакав щодуху.

Клотільда знову дзвінко засміялась.

— Усього не розкажеш. І на мою голову сиплються протоколи, штрафи, судові процеси. Вулиця Шампольоона, де ми живемо з Адамом, була просто тероризована. Попервах адміністрація Сорбонни виручала мене з біди, часом мені допомагало і Міністерство освіти. Але зрештою їм набридло це. На щастя, Адам став розсудливішим. Він уже досить пристойно говорить по-французькому. Я вже радів, що його диким вихваткам покладено край, коли це позавчора такий прикрий випадок з вами...

— Не говоритимемо про цей випадок, дорогий професоре. Розкажіть краще, як вам пощастило відірвати од рідних гір це двоноге звіреня і перевезти до Парижа.

— Я готую до друку свій подорожній щоденник. Якщо ви цікавитесь, можу дати вам коректурні відбитки.

— Любий професоре, я така вдячна вам! Завтра ж надішліть. — Клотільда поривисто встала і потиснула Лікорнові обидві руки.

III. ЩОДЕННИК ПРОФЕСОРА ЛІКОРНА

Наступного дня покоївка подала на таці вранішню пошту.

— Це щоденник! — вигукнула Клотільда. — Марі, сьогодні я нікого не приймаю.

Коли покоївка вийшла, Клотільда квапливо розпечатала великий конверт, умостилася в глибокому кріслі і почала читати.

"11 червня. Коли я вирушав в експедицію у Гімалайські гори, один мій колега жартома побажав мені зустріти серед вічних снігів на гірських вершинах "живого однофамільця" . Це побажання не здійснилося. "Снігове житло" зустріло мене досить негостинно. І взагалі експедиція моя з наукового боку складалась не дуже вдало.

Я почав подорож з підніжжя південного схилу, що прилягає до провінції Ассам. У горах, укритих унизу буйною тропічною рослинністю, водяться тигри, слони, мавпи. Яскрава зелень усіх відтінків, од ясно-жовтого до темно-синього, розцяцькована ще яскравішими барвами квітів і птаства: папуг, фазанів, диких курей найрозмаїтішого забарвлення. Якби не хмари комашні та неприємна вологість, що вночі і навіть удень здіймається із заболоченої низовини біля підніжжя гір, це місце можна було б назвати земним раєм.

Чудовий і другий пояс, на висоті 1000 метрів, із звичною для європейського ока рослинністю — дубами та дикими каштанами.

Вище 2500 метрів — уже царство хвойних дерев, а на висоті 5600 метрів, власне, і починається "снігове житло". Сюди тільки зрідка піднімається ведмідь чи гірський козел. Як дивно стояти на вершині шести-семи тисяч метрів у крижаному повітрі, від якого перехоплює подих, і дивитися вниз, на зелений пояс тропічної рослинності. Незвичайне видовище.

Та я прийшов сюди не заради красот природи. Я шукав "своїх однофамільців", сліди тих, хто мешкав у цьому "сніговому житлі" сотні, тисячі, мільйони років тому. Проте пошуки мої були невдалі. Himalaja ревно приховувала свої таємниці під крижаними брилами.

Подорожувати тут надзвичайно важко. Гори урвисті, посічені ущелинами. Вночі нестерпний холод. Зовсім немає палива — ні жмутика сухої трави, ні чагарників. Сніг та лід і вічна німа тиша.

Провідники ремствували. Багато з них покинули мене після того, як один упав у прірву і розбився. Зі мною лишились тільки троє. Рубати з ними кригу, щоб розшукувати якихось викопних, було безглуздо. Єдину надію я покладав на допомогу природи: часом при обвалі скель чи крижаних брил відкриваються кістки первісних тварин. Однак доля не

дарувала мені такого щасливого випадку. І я вже почав думати про безславне повернення.

Та сьогоднішній ранок винагородив мене за все. Уявляю, який галас серед учених викличе моя знахідка.

Ось як це було.

Рано-вранці я самотньо блукав з рушницею за плечима поміж обледенілих скель.

Повернувши за стрімчак, я побачив таке, що аж здригнувся. Чи не галюцинація це часом? Кроків за двадцять біля скелі стояв спиною до мене двоногий звір. Інакше я не можу назвати цю істоту. На його голому бронзовому тілі був тільки плащ із звіриної шкури, скріплений на лівому плечі. Густе волосся робило його голову схожою на копицю. Вуха його ворушилися. На руках і під шкірою оголених плечей та правої лопатки вигравали мускули, як великі кулі. Голими ногами він упирався в лід, ніби це був паркет, а в руках тримав величезну крижину, яка, проте, зовсім не сковувала його рухів. Тримаючи важку брилу, він усім тілом подався вперед, видивляючись щось унизу. Нарешті, вибравши потрібну мить, він з диким ричанням, що пролунало серед гір немов грім, кинув крижану брилу вниз.

І відразу ж у відповідь почулося люте ревіння ведмедя. Двоногий звір відломив ще більшу брилу і пошпурив її вниз, а потім і сам, заричавши, кинувся вслід.

Кілька стрибків — і я опинився на його місці.

Переді мною розгорнулася нова картина, ніби вихоплена з льодовикового періоду. Я ніколи не забуду цієї картини.

На дні невеличкої крижаної лощини лежав закривавлений дикий козел з перебитим хребтом. Над ним стояв на задніх лапах ведмідь, поранений у голову. Він люто ревів, піднявши догори передні лапи, і з його пащі на синюватий лід збігав кривавий струмінь. А назустріч йому з крижиною в руках безстрашно йшов другий звір — двоногий.

Чому двоногий звір так поспішав? Чому він не добив ведмедя з безпечного місця на скелі? Не міг упоратися з відчуттям голоду, побачивши козла, чи вважав, що ведмідь не страшний супротивник? Хто прочитає думки під цим товстим черепом?

Супротивники швидко йшли назустріч один одному. Коли відстань між ними була не більше півтора метра, двоногий звір кинув на ведмедя свій крижаний снаряд, поціливши в ліве око. Ведмідь присів, завив од болю і почав терти лапами морду.

Але в ту ж мить, помітивши вцілілим оком, що супротивник стрибнув, ведмідь, перемагаючи біль, уривчасто ревучи, знову випростався на весь зріст і став, готовий оборонятись. Зупинився й двоногий звір. Кілька хвилин вони стояли нерухомо. Потім двоногий звір почав повільно заходити з того боку, де в супротивника було сліпе око. Ведмідь теж почав обертатися в тому ж напрямі. Так вони обійшли два кола, мов борці перед вирішальною сутичкою.

Я сподівався, що вони кинуться один одному в обійми, та вийшло інакше.

На початку третього кола двоногий звір опинився поряд з козлом, що лежав на кризі. Зненацька він схопив козла, затиснув міцними зубами козлине вухо і спритно, немов кіт, почав видиратися із здобиччю по крижаних уступах.

Ведмідь, забувши про тяжкі рани, ще дужче ревучи, кинувся навздогін за ворогом, який вихопив у нього смачний сніданок. Проте

двоногий звір видерся вже метрів на чотири, і ведмідь з безсилою люттю дряпав стрімкий крижаний укіс.

Я був вражений сміливістю, спритністю і кмітливістю двоногого звіра — чи ж не завдяки цим рисам він став царем природи? — і вже подумав про те, як уникнути зустрічі з велетнем. Зненацька в горах пролунав розпачливий звіриний крик, і я побачив, що двоногий звір разом з козлом і уламком крижини падає вниз.

Глухо вдарилося тіло двоногого звіра, величезна крижана брила придавила йому ногу, і ведмідь, переможно ревучи, кинувся на свою жертву. Однак двоногий звір не здавався. Лежачи на спині, він намагався кулаками відштовхнути ведмежі лапи з величезними пазурами.

Та становище його було майже безнадійне. Ось ведмідь здер шкіру з кисті правої руки, загнав гострі пазури в ліве плече... І двоногий звір, який щойно проявив чудеса хоробрості, закричав од страху та болю, як можуть кричати тільки звірі.

Я миттю підняв рушницю, прицілився у ведмежу голову і, рискуючи вбити двоногого звіра, спустив курок.

Гучний постріл прокотився в горах, повторений багато разів луною, і одразу стало тихо. Ведмідь, убитий наповал, рухнув на ворога, накривши його своєю величезною тушею. Чи живий він, мій двоногий звір?

Не пам'ятаю, як я спустився у лощину. Кинувся до ведмедя і, вхопивши його за лапи, почав відтягати. Але марно. Я, парижанин двадцятого віку, володів могутнім знаряддям, яке вбивало на смерть, проте мої руки, що звикли мати справу з книгами, а не з ведмежими тушами, були занадто кволі. Мені вдалося звільнити тільки голову

потерпілого. Він був живий і навіть не втратив свідомості. Велетень дивився на мене блискучими голубими, як небо, очима.

Громоподібний постріл, що одразу вбив ведмедя, мій незвичний для двоногого звіра вигляд, очевидно, дуже вразили його. Водночас, я не помиляюсь, він зрозумів головне: що я також двоногий звір, який допоміг йому. В його погляді я прочитав щось схоже на вдячність. Вдячність людини людині. Тваринам теж властиве почуття вдячності. Але в його погляді було щось більше. Звірі так не дивляться. Отже, це була людина. Дика людина невідомої, вимерлої первісної білої раси, але людина.

Проте розмірковувати було ніколи. Треба було кликати на допомогу. Я почав стріляти, аж поки не вистріляв усі патрони. Потім став кричати. Незабаром почулися голоси. До мене поспішали мої провідники.

З їхньою допомогою мені вдалося витягти білого дикуна з-під ведмежої туші та крижаної брили. Він не стогнав, хоча кров так і цебеніла з його ран, крізь роздерті м'язи виднілася плечова кістка, а нога, певно, була переламана. Я перев'язав потерпілого, а потім ми дуже обережно понесли дорогоцінну ношу на стоянку.

Навряд чи я так піклувався б і про рідного брата. І це цілком зрозуміло: адже потерпілий був не просто людина, а, можливо, єдиним у цілому світі екземпляром далеких предків людини. Ряд незаперечних ознак свідчили про це... Я гримав на провідників, коли вони спотикались, а сам у думці вже анатомував білого дикуна, зважував його мозок, вимірював лицевий кут.

Звичайно, це не Pitecantropus erectus, залишки кісток якого знайшов ще тридцять три роки тому голландський лікар Дюбуа, — пітекантропус був ближче до мавпи, аніж до людини, і вимер близько мільйона років тому. Це й не гейдельберзька людина, що жила на початку льодовикового періоду, — щось середнє між людиною та мавпою.

Нарешті, це і не неандертальська людина льодовикового періоду — та нижча, приземкуватіша... Найімовірніше — це кроманьйонець, прародич, або, точніше, випадково вцілілий потомок цих прародичів західноєвропейських народів. Живий кроманьйонець. Що скажуть мої колеги? Що скаже весь науковий світ? Це краще за єдинорога. Я перевершив сам себе".

IV. ПРОДОВЖЕННЯ ЩОДЕННИКА

"13 червня. Мій Адам, так я назвав дикуна, видужує швидше, ніж я сподівався. Два дні після сутички з ведмедем він пролежав у гарячці, непритомний, ричав і поривався встати. Ми насилу утримували його в ліжку.

Скориставшись непритомністю дикуна, я, признаюсь, не втерпів і зробив деякі дослідження антропометричного характеру. Обсяг його черепа — 1175 кубічних сантиметрів (у горили — 490, у європейців — 1400 кубічних сантиметрів). Цікаво, скільки важить його мозок?

Коли життя дикуна висіло на волосинці, у мене, каюсь, майнула думка: полишити його напризволяще. Якби він помер, я зміг би негайно анатомувати труп. Скільки складних питань розв'язав би розтин! Але я стримав себе, — буду відвертим до кінця, — не з гуманних міркувань. Я покладаю надії на цього дикуна. Я заберу його з собою в Париж, навчу говорити, приручу, цивілізую, і скільки надзвичайно цікавого він зможе тоді розповісти! Найцікавіше питання: зберігся ще хто-небудь з його племені чи він останній екземпляр доісторичної людини?

Дикун, безперечно, володіє чимось на зразок мови, яка складається всього з кількох звуків, схожих на вигуки.

"Ауа", — наприклад, каже він кожною разу, коли хоче пити. Дуже часто з його уст зривається якийсь звук, схожий на "тц-а-а", ніби Адам

кличе когось. А коли я показав йому вчора шкуру вбитого ведмедя, він сказав: "У-у-у", — і на його обличчі з'явився вираз вдоволення.

Я уважно оглянув його тіло. Надзвичайно великий обсяг грудної клітки є, очевидно, наслідком життя в горах, де дуже розріджене повітря. На підошвах шкіра в дикуна товста, мозолиста. Ось чому він не відморожує ніг.

Його щоки і навіть чоло вкриті пушком. А по всьому тілу, особливо на ногах і на зовнішньому боці рук, росте рудувате волосся завдовжки п'ять-сім міліметрів. Звичайно, не тільки воно, а й товста загартована шкіра та шар клітковини оберігають його від холоду.

На плащі Адама я знайшов цікаву "шпильку", зроблену з слонової кістки і прикрашену різьбленим птахом, схожим на глухаря. Дикунові відомо мистецтво. Він, очевидно, спускався з гір туди, де водяться слони.

З тої миті, як я врятував його від смерті, Адам відданий мені, мов собака. Коли я перев'язував його рани, він схопив мою руку і облизав, виявляючи так свою вдячність. Таким чином, я мав приємність пізнати "первісний поцілунок".

Сьогодні вранці Адам підвівся з ліжка і, незважаючи на мою заборону, — хоча взагалі він слухняний, — вийшов з намету, зірвав пов'язку і, підставивши рану сонцю, пролежав до вечора на сонці. Це гірське сонце творить чудеса. Опух зменшився. Рана швидко загоюється. Ще кілька днів, і ми вирушимо в дорогу. Чи піде він зі мною? Чи залишить свої рідні гори? Що б там не було, я не розлучуся з ним. Живий чи мертвий, він буде в Парижі.

27 вересня. Нарешті я дома, в Парижі, у своїй маленькій квартирі. Як довго я не писав! Адам зі мною. Але чого це мені коштувало!

Усупереч моїм сподіванням він пішов за мною. Адам корився, правдивіше, намагався коритися кожному моєму слову, оскільки сам не міг справитися з своєю дикою натурою. Поки ми не спустилися вниз, до людей, все було гаразд. Але потім...

Найперше, чим я був заклопотаний, — як одягти його. Не міг же я привести Адама в цивілізоване товариство голого, тільки із звіриною шкурою на спині. Я насилу знайшов білий фланелевий костюм на його зріст. Це були просто широка сорочка і штани. Сорочку він сяк-так надів, але з штаньми ніяк не міг примиритися. Вони зв'язували і смішили його. Він раз у раз ляскав себе по стегнах, пирхав і прекумедно вивертав ноги.

У Калькутті на людній вулиці він раптом зняв штани і кинув їх. У Калькутті люди звичні до наготи, і це не викликало великого скандалу. Та що як він утне таку штуку в Парижі?

Уперше я вилаяв його, і який же він був жалюгідний, усвідомлюючи свою провину! Адам знову намагався лизати мені руки, хоч я йому й забороняю це робити.

Коли ми вже були на пароплаві, з ним знову трапилася пригода.

Перед самим відходом завила сирена. Адам, охоплений панічним жахом, упав на палубу, а потім, зірвавшись на ноги, миттю кинувся через борт у море. Довелося виловити його звідти і замкнути в каюті.

Багато клопоту завдав Адам мені і з харчуванням. Не могло бути й мови, щоб ходити з ним до спільного столу. Йому приносили обід у каюту. Але він відмовлявся — не міг їсти наші страви. Зрештою, довелося давати йому, як і в горах, сире м'ясо та воду. До всього Адамові допікала спека, і він часто вив, викликаючи нарікання пасажирів. А виводити його на палубу теж було не просто — довкола

нього завжди збирався натовп зівак. Усе це завдавало мені чимало клопоту.

Нелегко і довго описувати всі події цієї подорожі. Адам весь час то лякався, то дивувався. Поїзди, автомобілі страхали його. Наш одяг, будинки, електричне освітлення буквально приголомшували. Якась дрібниця, на яку ми не звертаємо анінайменшої уваги, — рухлива світлова реклама, звуки духового оркестру або гурт галасливих хлопчаків-газетярів, — так поглинали увагу Адама, що мені доводилося по кілька разів смикати його за руку, щоб зрушити з місця.

Та що б там не було, моїм мукам настав край. Адам у Парижі.

14 грудня. Адам досяг деяких успіхів. Він уже не лиже мені руки. Звик до костюма, дуже любить яскраві галстуки, навчився їсти наші страви з допомогою ножа й виделки. Знає кілька найуживаніших французьких слів. Та виходити з ним на вулицю я ще не наважуюсь. А треба було б його провітрити. Адам занудьгував — мабуть, тому, що сидить весь час у кімнаті, хоча й при відчиненому вікні, незважаючи на сувору зиму. Ночами, особливо місячними, він сидить біля вікна і виє. Я забороняю йому вити, але він усе-таки виє, потихеньку, приглушено, жалібно... Серед ночі це людське виття дуже нервує, але, бачу, він не в силі стриматись.

Щоб розважити Адама, я приношу йому книжки з кольоровими малюнками. На мій подив, він дуже добре розуміє їх і тішиться, мов дитина. Особливо порадував його мій останній подарунок: цуценя. Адам не розлучається з ним ні на мить, навіть спить разом з Джіпсі, — він вимовляє "Жіпсь", — і собака платить йому такого ж відданістю, розуміє кожен його жест. Чи не тому, що психологія їхня дуже близька?

26 грудня. Проте Адам ще не зовсім "цивілізувався". Сьогодні до мене зайшов давній шкільний товариш і дружньо поплескав мене по плечу. Адам, гадаючи, мабуть, що мене б'ють, заричавши, кинувся на

гостя, а вслід за ним і Джіпсі. Я насилу заспокоїв усіх трьох. Мій давній друг, людина нервова й дратівлива, дуже налякався і розсердився за цю вихватку.

— Я б на твоєму місці тримав його в клітці, — сказав він, прощаючись".

Далі в щоденнику було описано події, вже відомі Клотільді, — пригоди Адама на вулицях Парижа. Проте вона прочитала все до кінця.

— Вирішено, я повинна взятись за його виховання! — вигукнула вона, кинувши рукопис на стіл, і негайно послала професорові телеграму, запрошуючи його до себе разом з Адамом.

V. АДАМ ВИХОДИТЬ У СВІТ

З деяким хвилюванням підходив професор Лікорн до знайомого під'їзду будинку де Труа під руку з Адамом.

Адам з нерозлучним собачам, у чорному капелюсі, в модному пальті мав цілком пристойний вигляд. Лікорн подзвонив.

— Гляди ж, Адаме, шануйся. Поводься чемно. Не кричи, не стрибай...

— Еге ж...

Двері відчинились, і вони зайшли до вестибюля.

Швейцар, упізнавши Лікорна, шанобливо пропустив його. Лакей підбіг скинути пальто.

Зненацька Адам з диким ревінням кинувся на чучело ведмедя, що стояло, простягти лапи, в кутку, вчепився йому в горло і впав з ним на

підлогу. Джіпсі загавкав. Вражений лакей упустив пальто на підлогу і стояв, роззявивши рота.

— Адаме, назад! — крикнув Лікорн.

Та Адам і сам зрозумів свою помилку, коли його залізні пальці продерли шкуру ведмедя і витягли звідти ключчя.

— Адаме, бідолашний, ти помилився. Ведмідь несправжній.

— Птах несправжній, у-у несправжній... Усе несправжній, — розгублено бурчав Адам, підводячись з підлоги.

— Ходімо, Адаме.

Адам плентався за своїм повелителем, тяжко зітхаючи від усвідомлення провини.

— Буду... — засмучено казав він.

Мовою Адама це означало "не буду". Лікорн мимоволі всміхнувся.

Слуга привів їх у кімнату Клотільди де Труа.

Коли Лікорн і Адам показалися в дверях, Клотільда, радо усміхаючись, попрямувала їм назустріч, простягаючи Адамові руку. Однак рука її повисла в повітрі.

Увагу Адама привернув фарфоровий китайський ідол з розкосими очима, що стояв на мармуровому каміні й хитав головою. Адам узяв у руки ляльку. Вона хруснула, і на підлогу посипались уламки.

— Адаме, сядь, — суворо наказав професор, узявши його за плече і садовлячи в крісло. — Сиди. Не рухайся. Бачиш, що ти наробив.

— Буду, — жалібно промовив Адам, скрушно розглядаючи уламки на підлозі.

— Я попереджаю вас, мадам, — промовив Лікорн, вітаючись нарешті з господинею, — що цей візит може завдати вам і мені чимало прикрощів. Адам ще не настільки вихований, щоб бувати в товаристві. І я хотів би краще, з вашого дозволу, одразу ж відвести його додому.

— Буду, — озвався Адам, почувши своє ім'я.

— Дрібниці, — відповіла Клотільда. — Будь ласка, не хвилюйтесь. Він же як дитина, що з нього візьмеш...

Наприкінці візиту Лікорн і Клотільда де Труа домовилися, що віднині Адам житиме в її особняку і вона під керівництвом професора візьметься за його виховання.

VI. ДОМАШНІЙ УНІВЕРСИТЕТ

Адам переселився і одразу ж перевернув догори дном увесь дім де Труа. Найнещаснішим почував себе господар.

— Можете собі уявити, що значить жити в одному домі з тигром, — говорив Бернард де Труа своєму компаньйонові по торгівлі. — Я намагаюсь уникати цього дикуна, але, поміркуйте самі, чи можна ухилитись від зустрічі, живучи під одним дахом? Хто знає, що в нього на думці? Він може вбити, зламати сейф, підпалити будинок... Я тепер не обідаю вдома. Повертаюсь через бічний вхід прямо до кабінету, замикаю двері на два запори і цілу ніч не сплю.

— Невже ніяк не можна спекатися цього пожильця? Де Труа безнадійно махнув рукою.

— Поки в дружини не мине оцей дур, — ніяк.

Щоранку Клотільда вчила Адама читати й писати, а вечорами передавала його "на виучку" своєму братові П'єру.

Товариство молодого веселого офіцера подобалось Адамові більше, аніж заняття з Клотільдою. Він охоче працював з П'єром і дивував свого вчителя неабиякими успіхами. За якийсь місяць Адам чудово навчився їздити на велосипеді, керувати автомобілем, веслувати, опанував бокс і футбол.

Правда, його скажена їзда на автомобілі закінчувалась численними штрафами, та для П'єра це не мало значення, поки "сестра, — як він казав, — тримає в руках ключі від каси Бернарда де Труа".

У боксі й футболі Адам немало перекалічив людей своїми нищівними ударами. Футбольний м'яч, пущений його ногою, валив з ніг, наче бомба. Проте його успіхи визнавали найкращі спортсмени. Він ставав знаменитістю в спортивному світі.

На жаль, П'єр просвіщав Адама не тільки в галузі спорту.

Частенько увечері молодий офіцер переодягався в цивільний одяг, брав з собою Адама і вирушав на Монмартр тинятися з кабачка в кабачок, шукаючи пригод. П'єр затівав сварки, потім нацьковував Адама і тішився розгромним побоїщем. Адам, збуджений вином, розкидав, мов ведмідь цуценят, кабацьких забіяк, що насідали на нього. Від хмелю геть вивітрювалась ота нетривка лакіровка "цивілізації", назовні проривалися первісні інстинкти, і він ставав не на жарт страшним у ці хвилини.

Клотільда дала П'єрові "відставку" і почала виховувати Адама сама.

— Ану ж побачимо, що зробите ви з вашим "облагороджуючим жіночим впливом", — іронічно казав П'єр.

Проте незабаром він змушений був визнати, що Адам помітно змінився на краще.

Клотільда часто прогулювалася з Адамом пішки, і все обходилося без будь-яких пригод. Адам поводився добре.

Коли що й бентежило Клотільду часом, так це його запитання, зовсім прості, на які, проте, їй важко було відповісти.

То Адам запитував, чи слід вважати своїм "ближнім" ведмедя і чи підставляти йому, якщо вдарить, "другу щоку". То, побачивши на вулиці голодного жебрака поруч з рознощиком пиріжків, самочинно починав годувати жебрака і заводив суперечку про "чуже" і "власне", явно не сприймаючи "основ економіки" і наполягаючи на тому, що голодних більше, ніж полісменів.

Такі розмови будили в Клотільді якесь тривожне почуття. Одного разу, помітивши, що Адам іде похнюпившись, очевидно міркуючи над якимсь новим питанням, Клотільда вирішила: треба його розважити. З ним уже можна цілком безпечно піти в театр. Треба буде показати йому якусь хорошу класичну п'єсу.

VII. ВРЯТОВАНА ДЕЗДЕМОНА

Адам сидів з Клотільдою де Труа в ложі першого ярусу, недалеко від сцени.

Коли піднялася завіса, Адам тихо скрикнув од несподіванки.

— Стіна зникла...

— Сидіть тихо, — повчально сказала Клотільда, — не розмовляйте.

— Буду, — як завжди, відповів Адам. Ставили трагедію Шекспіра "Отелло".

Адам дивився на повний глядачів зал, на яскраві вогні рампи, на верхні ложі.

— Дивіться туди, — показала Клотільда віялом на сцену.

Адам глянув і "туди", але, видно, театральна вистава не захоплювала його. Клотільда переоцінила розвиток Адама. Віршована мова трагедії з умовною розстановкою слів, співуча дикція французької театральної школи утруднювали розуміння. Адам сприймав тільки зовнішню сторону вистави: барви і рухи.

Він трохи жвавіше реагував на сутичку загонів Брабанціо й Отелло в другій сцені. А в третій сцені першої дії вже нетерпляче совався на місці і зітхав: йому надокучило сидіти в театрі.

Та ось вийшла Дездемона, роль якої виконувала артистка з світовим ім'ям. її чарівна зовнішність, вбрання, а головне, її хвилюючий голос вчинили чудо: Адам ураз перетворився в зір і слух. Він так і вп'явся поглядом у сцену, не зводячи з Дездемони очей. Коли вона вийшла, Адам зітхнув і з тривогою запитав Клотільду:

— Куди вона пішла? Вона ще прийде?

Клотільда усміхнулась:

— Прийде. Тільки сидіть тихо.

— Як її звати?

— Дездемона.

І Адам почав тихо повторювати:

— Деждемон... Деждемон... Деждемон...

Вистава раптом надзвичайно зацікавила його. Адам жив появою Дездемони, мучився нетерплячкою, коли вона виходила за лаштунки. Він, як і перше, розумів дуже мало з того, що говорилося на сцені, але якимось новим для нього відчуттям майже безпомилково оцінював людей залежно від їхнього ставлення до Дездемони. Отелло, поки в ньому ще не пробудилося почуття ревнощів, викликав симпатію в Адама, так само як і Кассіо. Родріго не подобався Адамові, а Яго він зненавидів.

Коли Отелло вперше грубо крикнув на Дездемону: "Геть з моїх очей!" — Адам глухо заричав. З цієї миті він ненавидів уже й Отелло.

Наближалася трагічна розв'язка. Дездемона в своїй опочивальні співає сумну пісеньку:

Сердешна сиділа в тіні сикомора, зітхала.

Співайте ж плакучую вербу...

Коли Отелло ввійшов до Дездемони, ладен задушити її, Адам раптом весь насторожився, як, бувало, в небезпечні моменти під час полювання. Його сухі блискучі очі стежили за кожним рухом Отелло, м'язи напружились, голова пригнулась до плечей, пальці вп'ялися в оксамитову оббивку бар'єра ложі.

Благання Дездемони, гнів Отелло — усе це Адам розумів без слів. Нарешті в ту мить, коли Отелло почав душити Дездемону, нелюдський рев пролунав у театрі, — рев, якого не могли передбачити ні Шекспір, ні режисер, ні публіка.

В темній глибині ложі з'явилась величезна постать Адама. Одним стрибком він перескочив через оркестр на сцену, підбіг до актора, що грав Отелло, відірвав його од Дездемони, повалив на підлогу і почав душити, душити по-справжньому.

З-за лаштунків на допомогу Отелло вибігли пожежники, робітники сцени, актори. В цій колотнечі Адам не зводив очей з Дездемони. Раптом він побачив, що Дездемона підвелася і йде геть.

Адам миттю облишив майже неживого Отелло, розметав пожежників, Яго, Кассіо і робітників, що насідали на нього, кинувся за Дездемоною і, підхопивши її, мов пір'їнку, на руки, тим же шляхом, через оркестр, повернувся в ложу.

Тут він посадив Дездемону поруч і, гладячи її по голові, як дитину, примовляв:

— Сиди зі мною, Деждемон. Тебе ніхто не скривдить. Разом дивитимемось туди, що далі буде.

І Адам, глибоко переконаний, що він дивиться виставу далі, стежив за метушнею, що зчинилася на сцені і в залі.

Клотільда, бліда мов стіна, підвелася і знесилено знов упала в крісло.

— Адаме, — гукнула вона, — негайно відпусти Дездемону, і їдьмо додому!

Але Адам глянув на неї так, що їй стало моторошно.

— Ні, — твердо промовив він. — Ні. Її уб'ють. Я нікому не віддам її...

Дездемона тремтіла з переляку в сильних Адамових руках.

Клотільда не знала, що робити. Невже вибухне новий скандал? Та вона знайшла вихід і цього разу.

— Не хвилюйтесь, прошу вас, — звернулася вона до артистки, говорячи так швидко, щоб Адам не зрозумів. — Їдьмо до мене, а там я зумію визволити вас від несподіваного рятівника. Ходімо, Адаме.

Адам слухняно рушив за Клотільдою, несучи на руках Дездемону. Вони пройшли через сцену, через бічний вихід, викликали автомобіль і незабаром були вдома.

Адам ні на хвилину не розлучався з своєю ношею. У своїй кімнаті він обережно опустив Дездемону на підлогу і сказав:

— Тут ніхто не зачепить. Я стерегтиму. — Він вийшов з кімнати, зачинив двері і ліг, як собака, на підлозі, загородивши вхід своїм тілом.

Адам не звик лягати так пізно. Міцний сон одразу зморив могутнє тіло. Коли він заснув, Клотільда, тихо ступаючи у м'яких пантофлях, зайшла до полонянки через двері з сусідньої кімнати, вивела артистку, накинула на неї своє манто й шаль і, вибачившись перед нею, відпровадила її автомобілем додому.

VIII. ЛЕОПАРД У ДОМІ

Ще тільки-но починало світати, коли Адам підвівся з свого твердого ложа і прочинив двері в кімнату.

— Деждемон! — тихо покликав він. Відповіді не було.

— Деждемон! — уже занепокоєно повторив Адам і ввійшов до кімнати.

Там нікого не було.

Глухий крик вихопився з Адамових грудей. Та він ще не вірив: нишпорив по всіх кутках і закамарках кімнати, шукаючи Дездемону.

Її не було.

Ревіння пораненого звіра розляглося по особняку де Труа. Зненацька Адама охопив незвичайний гнів. Його душив цей гнів, гнів проти міста, де все несправжнє... Несправжні птахи, несправжні звірі, несправжні слова... Навіть Дездемона, і та несправжня. Вона зникла, залишивши тільки легкий приємний аромат духів.

Адам знавіснів. Він почав ламати меблі, розбивати вази, трощити все, що попадало йому під руку. Це трохи заспокоїло його.

Тоді він раптом припав до крісла, в якому сиділа Дездемона, і почав вдихати залишений нею запах парфумів. Від крісла Адам пішов по цьому повітряному сліду далі, роздуваючи ніздрі, ловлячи знайомий запах.

У домі вже зчинилася метушня. Бігали слуги. Невідомо, чим би все це закінчилось, якби Адам зненацька чимдуж не кинувся вниз, витягши вперед голову, немов собака-шукач, і нюхаючи повітря.

Клотільда, що забарикадувалася в своїй кімнаті, з полегшенням зітхнула і почала квапливо вдягатися.

Принесли вранішню пошту. Клотільда переглянула газети. Багато з них уже відгукнулися на подію в театрі, що сталася минулої ночі.

"Врятована Дездемона", "Дикун у Парижі", "Знову Адам", "Час покласти край неподобству", — рясніли заголовки. Майже в кожній замітці поряд з іменем Адама згадувалося також ім'я Клотільди де Труа.

Увійшов Бернард де Труа з газетою в руках.

— Ви вже читали? — запитав він Клотільду, побачивши кинуту на підлогу газету. — Так далі тривати не може. Немислимо жити під одним дахом з леопардом.

Клотільда не заперечувала. Питання про повернення Адама до професора Лікорна було вирішено, і про це сповістили професора.

Тим часом Адам, вискочивши на вулицю, бігав довкола будинку, намагаючись уловити запах Дездемони. Звертаючи на себе увагу перехожих, він біг усе далі й далі, сподіваючись, зрештою, натрапити на слід. Не знаючи міста, він якимось чуттям знайшов театр. Але театр був закритий... Оббігши кілька разів будинок, Адам знову почав никати вулицями...

Тільки пізно ввечері повернувся він в особняк де Труа стомлений, голодний і розлючений.

З цього дня Адам знову став справжнім нещастям дому. Майже щоночі він вив, як у перші дні перебування в Парижі, незважаючи на докори Лікорна, а вдень тинявся по вулицях, шукаючи Дездемону. Він не знав, що перелякана артистка наступного ж дня виїхала з Парижа, щоб випадково не потрапити Адамові на очі. Коли він повертався додому, всі завмирали од жаху. Мешканці особняка сиділи в тривожному очікуванні по своїх замкнених кімнатах і тільки іноді безшелесно, мов тіні, прокрадались коридором.

Адам був дратівливий і нікого не хотів бачити. Навіть Лікорна зустрічав похмуро і не відповідав на запитання, чим дуже засмучував професора. Адже ще так багато цікавих таємниць треба було вирвати в цієї первісної людини для науки.

Тільки для двох істот Адам робив виняток: для свого собаки Джіпсі та для Анатоля.

Якась подоба усмішки з'являлась на змарнілому, поблідлому обличчі Адама, коли він бачив Анатоля. І хлопчик цінував цю прихильність. Дитячим чуттям він розумів трагедію Адама, відірваного од рідних гір і кинутого в киплячий казан великого міста.

— Підемо з тобою, — не раз казав Адам, — туди, далеко... — І в цьому "далеко" була така невимовна туга, що Анатоль ластився до нього, щоб якось утішити свого великою, дужого і в той же час безпорадного, мов дитина, друга.

"Далеко" — це слово було для Адама таким же дорогим і недосяжним, як і Дездемона. В його душі наростав глухий протест, який, зрештою, й прорвався назовні.

IX. ВТЕЧА

Був званий вечір. Один з тих, якими славився дім де Труа. Серед запрошених за строгим добором гостей були "потрібні люди" з міністерських та банківських верхів з своїми дружинами. Величезні кімнати утопали в тропічній зелені. Живі квіти прикрашали столи. Десятки слуг закінчували останні приготування. Гості, чекаючи частування, розташувалися в просторому салоні.

Де Труа був задоволений. Одна тільки прикрість затьмарювала Бернардові це блискуче свято. Адам... Хоч би він не надумав прийти. Та

він прийшов. Похмурий і мовчазний, він з'явився саме тоді, коли мав початися концерт. Ні з ким не привітавшись, умостився в куточку.

Запрошена відома співачка сіла до рояля — вона сама собі акомпанувала. Випадково чи з наміром, але артистка заспівала пісню Дездемони:

Сердешна сиділа в тіні сикомора, зітхала.

Співайте ж плакучую вербу...

Адам заціпенів. Він не уявляв, що пісню Дездемони може співати хтось інший точнісінько так, ніби це співає вона сама. Він раптом затремтів усім тілом. Страждання зсудомило його обличчя. Адам схопився за голову, а потім закричав, аж кришталь дзенькнув на люстрах:

— Не треба!.. — І, підбігши до рояля, ударив по кришці, яка з тріском і дзинчанням струн проломилася. Застогнавши, Адам вибіг із салону в коридор. Там, біля дверей, стояв Анатоль.

Адам на бігу підхопив хлопчика.

— Тікаймо... в гори... швидше....

Біля бічного виходу, на вулиці, стояло кілька автомобілів. Адам вибрав найпотужнішу машину і, викинувши шофера, усівся на його місце, посадивши поруч себе Анатоля й Джіпсі. Автомобіль рвонув з місця і помчав з шаленою швидкістю по вулицях Парижа...

X. НЕБО НАД ГОЛОВОЮ

Скандал у домі де Труа підхопили і роздули газети, які живуть на сенсаціях. Високі гості, запрошені на вечерю до де Труа, були обурені поведінкою Адама і з свого боку натиснули кнопки, щоб розпочати газетну кампанію проти білого дикуна. Адам став героєм дня.

І, як це часто буває, громадська думка, що досі поблажливо стежила за дивацтвами та вихватками Адама, під впливом галасу, зчиненого пресою, раптом постала проти нього. Газети вимагали негайно арештувати дикуна і тримати його в якнайсуворішій ізоляції.

Адам нічогісінько про це не знав. З шаленою швидкістю промчав він по вулицях Парижа і зітхнув нарешті на повні груди, коли перед ним розгорнулися приміські поля, через які бігла стрічка шосе,

— Де гори? — запитав він Анатоля.

Анатоль, що куняв поруч, не міг одразу втямити, де він і про які гори запитує його Адам. На згадку про втечу хлопчика охопило радісне, хвилююче і моторошне почуття. Не раз мріяв він про втечу в далекі країни, про різні пригоди. І ось тепер його мрія здійснюється.

— Гори, — відповів він Адамові, — є такі: Піренеї, Альпи... Я бачив Альпи... Їхні вершини завжди вкриті снігом.

— Їдьмо в Альпи! — схвильовано промовив Адам.

— Але це далеко... Та й... Нас можуть затримати в дорозі.

— Ні, ми далеко... — безтурботно відповів Адам.

— А телефон? Поліція по телефону сповістить у всі міста, і нас можуть затримати.

Адам такого не сподівався. Він знав, як сховатися від небезпеки серед диких скель, укритих снігом і хвойними лісами, але як врятуватися від телефонів?

Анатоль не помилився. Уже в Корбелі, куди вони в'їхали на світанку, їх хотіли затримати.

Адам розвинув шалену швидкість і прорвав кордон поліцейських, які почали стріляти їм услід, цілячи в шини автомобіля. Одну шину було прострілено.

— Поглянь, чи видно погоню! — гукнув Адам через плече до Анатоля.

— Зараз ні, відстали...

Адам несподівано зупинив машину, схопив Анатоля і, висадивши з автомобіля, помчав далі по шосе.

— Адаме! Адаме!.. — кричав услід покинутий Анатоль, прикро, до сліз вражений несподіваною зрадою друга.

Адам не повернув автомобільного керма на крутому повороті і зненацька на повному ходу врізався в річку, здіймаючи каскади бризок. Джіпсі заскавчав од страху. Бризки, пара та бульбашки здійнялися над водою. Річка спокійно несла свої води, і тільки в тому місці, де щойно зникла машина з людиною та собакою, хвилі розходилися колами.

Анатоль заціпеніло стояв під накрапаючим дощем. Та це тривало кілька секунд, хоча вони й здалися Анатолеві нескінченними. Незабаром на поверхні води з'явився, одпирхуючись, мокрий Джіпсі, а слідом за собакою і Адам. Виринувши з води, він трьома помахами дужих рук доплив до берега. Стріпнувши, так само як і Джіпсі, з себе воду, Адам

підбіг до Анатоля, посадив його собі на плечі і, не промовивши й слова, побіг до кущів.

— Тихо. Сиди. Пригнись.

Не встиг Анатоль отямитись, як па шосе почувся гул автомобіля. За кілька хвилин автомобіль з поліцейськими промчав у напрямі Мелена.

Коли машина зникла, Адам почав стрибати.

Анатоль нарешті зрозумів воєнну хитрість свого друга. Дощ змив сліди автомобільних шин, і поліцейські не помітили, де поділася машина. Цього разу вони були врятовані.

Час було подумати про сніданок. Анатоль страшенно зголоднів.

— Сиди, я скоро повернусь, — сказав Адам і пішов уздовж прибережних кущів.

Ціла година минула, перш ніж Анатоль почув Адамів посвист.

Адам ніс двох кроликів, а під полою — кілька шматків сухого дерева. Він кинув убитих кроликів, яких Джіпсі одразу ж почав обнюхувати, і заходився добувати вогонь, тручи один шматок дерева об другий. У залізних руках Адама робота спорилась. Незабаром Анатоль відчув запах горілого, показався димок, ще кілька швидких, сильних ритмічних рухів, — і спалахнуло полум'я. Анатоль смачно їв підсмажене на вогні кроляче м'ясо. Наслідуючи Адама, він розривав шматки м'яса руками.

Дощ ущух. Визирнуло сонце і висушило одяг на втікачах. Анатоль, стомлений усім пережитим, солодко заснув, Адам лежав па землі і, не зводячи очей, дивився в небо.

Нарешті над головою небо, а не гидка мертва біла стеля, де немає ні птахів, ні сонця, ні зірок, ні свіжого подиху вітерцю.

Адам мріяв про скоре побачення з горами. Хоча й не рідні, а все ж гори. І він був щасливий уперше за той час, відколи спустився з гір у долину, де живуть серед тисняви й метушні оці дивні люди, які віддають перевагу кам'яним ящикам перед просторами землі й неба.

Минали щасливі дні вільного, бродячого життя. Вдень утікачі спали в заростях біля річки, а вночі йшли на південний схід, де, на думку Анатоля, були гори.

Адам умів спати і водночас стежити за кожним звуком. Якщо Адамові здавалося, що звук загрозливий, його вуха починали ворушитися, і він прокидався. І їм щастило уникати зустрічей з людьми.

Проте доля небагато відміряла Адамові цих щасливих днів. Розпитуючи мешканців, поліція скоро встановила місце, де зник автомобіль. Переслідувачі дедалі тіснішим кільцем оточували утікачів.

Якось рано-вранці Адамові з Анатолем довелося втікати з-перед самих очей поліції. Вони сховалися в лісі і кілька годин просиділи на верхівці дерева, дивлячись крізь густе гілля на своїх ворогів, що нишпорили по лісу.

Усе важче було добувати їжу — курей та кроликів, яких Адам ловив поблизу ферм. А головне, він відчував, що їм не уникнути чіпких лап поліції, і тоді знову неволя... Сама тільки думка про це кидала Адама в дрож.

XI. КІНЕЦЬ АДАМА

Одного похмурого дня, удосвіта, Адам повертався до Анатоля та Джіпсі, несучи молоденького баранця.

Раптом він насторожився. Його вуха заворушились. Йому почувся віддалений стривожений гавкіт Джіпсі і зляканий крик Анатоля, що кликав на допомогу.

Роздуваючи ніздрі, Адам помчав до заростей чагарника недалеко від шосе, де він залишив Анатоля.

Поліцейські несли до автомобіля хлопчика, який пручався й плакав. Джіпсі захлинався від гавкоту.

Кинувши барана, Адам у два скоїш опинився коло автомобіля. Він схопив одного поліцейського за комір, підняв над головою і, розмахнувшись, швиргонув далеко в кущі.

Три здоровенних поліцейські схопили Адама. Зав'язалась боротьба. Адам відкидав їх від себе. Вони хапали його за руки і повисали на них. Один поліцейський спритним професіональним рухом намагався надіти Адамові ручні кайдани, і це йому вдалося. Та Адам розірвав пута, хоча до крові поранив собі кисті рук, і, охоплений люттю від болю, кинувся на поліцейського і вп'явся гострими зубами йому в шию. Ще одного нападника було знешкоджено... Тоді начальник невеличкого загону, бачачи, що без застосування зброї Адама не вдасться захопити, вистрілив з револьвера. Куля поцілила Адамові в плече, на якому були сліди ведмежих пазурів, і розтрощила плечову кістку.

Адам завив од болю, але й далі відбивався здоровою рукою. Однак страшенна кровотеча дедалі дужче знесилювала його.

Поліцейські знову накинулись на нього і після кількох невдалих спроб таки скували йому руки. Адам смикнув ланцюг і застогнав від болю. Його повалили, міцно зв'язали, кинули в автомобіль, де вже сидів блідий від переляку Анатоль, підібрали поранених і швидко рушили в дорогу.

Джіпсі, уривчасто гавкаючи, гнався за автомобілем, поки він не зник...

Адама посадили в камеру для буйних божевільних. Стіни кімнати були оббиті м'якою повстю, на вікнах — грати. Важкі двері — на залізному засуві.

Адамові зробили перев'язку і залишили на самоті. Він ричав, гатив у двері, погнув грати на вікні. Адам шаленів цілий день, а вночі так вив, що навіть звиклі до всього санітари тремтіли.

На ранок він притих. Але коли йому, не наважуючись ще зайти, подали крізь віконце в дверях сніданок, він випив тільки трохи чаю, а їжу викинув у коридор.

Адам кричав і, немов звір у клітці, безупинно ходив, важко зітхав і час од часу голосно й протяжно кликав Дездемону, Анатоля, Джіпсі... Іноді звав і Лікорна.

Він був самотній, зовсім самотній у цьому тісному ящику, де було так мало повітря для його легень і куди сонце зазирало тільки через товсті грати, кидаючи на білу стіну ґратчасту тінь.

На третій день Адам затих. Він перестав ходити. Сів долі в кутку спиною до світла, сперся підборіддям на зігнуті коліна і немов задубів. Він уже нікого не чіпав. До нього заходили лікарі і вчені, та він сидів мовчки, не відповідаючи на запитання і не рухаючись. Як і раніше, він нічого не їв, тільки спрагло пив.

Адам дуже швидко марнів. Увечері його тіпала лихоманка. Покритий холодним потом, він цокотів зубами. Незабаром його почав мучити кашель, під час нападів якого дедалі частіше з'являлася кров.

Лікарі хитали головами.

— Скоротечні сухоти... Ці гірські жителі так важко пристосовуються до повітря долин...

Якось увечері, після жорстокого нападу кашлю, кров хлинула йому з горла й залила всю підлогу. Адам упав на підлогу. Він умирав...

Опритомнівши, Адам тихо, хрипким голосом попросив лікаря:

— Туди... — І показав очима на двері.

Лікар зрозумів. Адам хоче на повітря. Може, востаннє глянути на небо. Він задихався. Та хіба можна людину з тяжко хворими легенями виносити у вологу осінню ніч на повітря, під мрячний дощ!

Лікар заперечливо похитав головою.

Адам подивився на нього жалісливими очима вмираючої собаки.

— Ні, ні. Це шкідливо для вас, Адаме... — і, звернувшись до санітара, лікар наказав: — Подушку з киснем...

Кисень подовжив Адамові муки до ранку. Вранці, коли кволий сонячний промінь освітив білу стіну, намалювавши на ній тінь заґратованого вікна, на Адамових устах промайнула усмішка, така ж квола, як і той промінь. У нього почалась агонія. Час від часу Адам вигукував якісь незрозумілі слова... Жодного французького слова він не вимовив.

О десятій годині двадцять хвилин ранку Адам помер. А о першій годині дня прибуло офіційне повідомлення про те, що Адама треба виписати з лікарні, тому що вирішено відпровадити його в Гімалаї...

— Усе-таки він добре зробив, не забарившись померти, — не приховуючи радості, сказав прозектор, заходжуючись анатомувати труп Адама.

Жоден труп ще так ретельно не препарували. Все було обміряно, зважено, докладно запротокольовано і заспиртовано. Розтин дав багато надзвичайно цікавих відомостей. Apendix був дуже великий. Musculus cocigum чітко вирізнявся, м'язи вух були дуже розвинені. Мозок... Про мозок Адама професор Лікорн написав цілий том. Кістяк Адама старанно зібрали, вмістили у скляній вітрині і поставили в музеї з написом:

Homo Himalajus

Спершу в музеї біля вітрини з кістяком Адама товпилось багато люду. Серед відвідувачів цікаві погляди зауважили Клотільду де Труа і славнозвісну артистку...

Адам перестав бути небезпечним для "культурного" суспільства і почав служити науці...

© БЄЛЯЄВ О. Р. Небесний гість: Повість та оповідання. — К.: Молодь, 1963. — 256 с. — (Пригоди. Подорожі. Наукова фантастика).

© БЄЛЯЄВ О. Р. Мертва голова: Науково-фантастичні твори. — К.: Молодь, 1977. — 288 с. — (Компас).

© ЮРЕЧКО К. І., переклад з російської, 1963.